

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XIX

TEMMUZ 2003

SAYI: 56

CUMHURİYETİN 80. YILINDA ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE VE HUKUKTA DURUM TESPİTİ**

Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER*

1- Türkiye Cumhuriyeti 80. Yılına gücünü hep artırarak ulaşmış bulunuyor. Atatürk'ün 10. Yılı kutlayan sözlerini ve bundan sonra'da Türk milletinin her on yılı büyük coşku ile kutlanması hususundaki vasiyetini Onun ağzından dinlemiş bir kişi olarak 80. yıldönümünü görmüş olmanın büyük mutluluğu içindeyiz. Biz kutlama günlerinde iktidarların Atatürk'e hesap vermeleri gerektiğini, fırsat geldiğinde yetkililere hep hatırlatmışızdır. Bu tebliğimizin esas konusu da Hukuk yönünden bir hesap verme yaklaşımı sayılmalıdır.

Kutlama günlerinde hep Cumhuriyetin feyizli döneminde Hukukumuzun nasıl geliştiğini belirten yazılar yayınlanmıştır. Oysa 80 yıllık süren Hukuk gelişmesi bakımından zaman içinde ileri ve geri gidişler olmuştur, adımlar atılmıştır. Bazı kazanımlar elde edilmiş ve yerleşmiş, bazıları ise zayıflamış ve hatta Cumhuriyet Hukukunun temel özelliğini oluşturan *nasçılığın* tasfiyesinde bile karşı devrimciler meydana çıkabilmiştir. Aradan 80 yıl geçtikten sonra Atatürkçü düşünce karşısında bu tarih kesitini bir analize tabi tutarak Atatürk düşüncesi karşısında Cumhuriyet Hukukunun bu

* Atatürk Araştırma Merkezi Eski Bilim Kurulu Üyesi.

** 08-12 Aralık 2003 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Beşinci Uluslar Arası Atatürk Kongresi'nde Bildiri Olarak Sunulmuştur.

günkü durumunu Atatürk düşüncesi karşısında saptamak üzere bu tebliği sunuyoruz.

Bizce, 80 yıllık Cumhuriyetin hukuk içeriğini bazı dönemlere ayırıp özetleyerek değerlendirmek hem olanaklı ve hem de yerinde olacaktır. Bu dönemleri şöylece belirleyebileceğimizi düşünüyoruz.

- 1) 1920'lerden Atatürk'ün vefatına ve II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar geçen tarih kesiti.
- 2) 1946-1960 yılları.
- 3) 1960'lardan başlayarak 1980 hükümet darbesine kadar süren yıllar.
- 4) 1980 askeri darbesinden ülkemizin AB ye giriş etkinliklerini ve sürecini yansıtan dönem.

2- 1920'lerden başlayarak II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar devam eden dönem, özellikle Atatürk'ün vefatına kadar geçen süresi itibarıyla cumhuriyetin temel Hukuk reformunun gerçekleştirildiği yıllar olarak kabul edilmektedir. Bu hükme varılırken de, 1926'larda çeşitli batı kanunlarının iktibas edilmiş olması (geniş resepsiyon hareketi) olgusuna dayanılmaktadır. Oysa milletler arasında *resepsiyon* denilen kanun alış verişi milletler arasında daima başvurulmuş bir uygulamadır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu da 1839 Gülhane Hattı Hümayunu'ndan sonra batı hukukuna ve kanunların iktibasına yönelmiş ve ceza, ceza muhakemeleri usulü kanunları ve diğer mevzuat geniş ölçüde olmak üzere Fransa'dan alınmıştır.

Ancak Cumhuriyetin Hukuk reformunu ve kazanımlarını söz konusu kanunların iktibasına indirgemek, bizce, tam doğru bir tanı oluşturmaz. Aslında Bizce Cumhuriyetin bu ilk döneminin hukuk reformunu belirleyen olayı, Hukukta *nasçılığın* bertaraf edilmesine yönelik inkılâplardır. Bunun anlamı şudur: Hukukun ilham alacağı temel ilkeler, değerler hayat gerçeğinden ve onun zorunluluklarından kaynaklanırlardır. Böyle olunca da uygar milletlerce uygulanan ölçüler, egemen esaslar olarak kabul edilecektir; ancak, elbette ki, Türk milletinin temel kültür özellikleri ile bunların bağdaştırılması yoluna gidilecektir. Hukukun yöntemi ve hareket düsturu bu olacaktır.

Nasçılığın tasfiyesi, laikliğin kabulünün olmazsa olmaz koşuludur. Ancak Cumhuriyet rejimi kurulup gelişirken nasçılarla mücadele kolay olmamıştır. Nasçıların (karşı devrimcilerin yani Şeriat Hukukunu Anayasa sayanların) etkisiz kılınmaları için hatta bazen tavizler de verilmesi gerekmiştir. Atatürk Büyük Nutkun'da şöyle diyor: "İlk Teşkilâtı Esasiye Kanununu hazırlayanlara bizzat riyaset ediyordum. Yapmakta olduğumuz kanunla ahkamı şer'iyenin bir münasebeti olmadığını anlatmaya çok çalışıldı; fakat bu tabirden kendi zumlarınca (zanlarınca, batıl, haksız sanılarınca) bambaşka mana murat edenleri ikna mümkün olmadı".

Bu cümleler, dikkatle algılandığında, ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nda mevcut bulunan ve lâik devlet esasları ile bağdaştırılması olanaklı görülmeyen kimi hükümlerin kabulü nedenini anlamak kolaylaşır. Atatürk sözü geçen hükümleri şöylece açıklıyor: "Kanunun gerek 2. ve gerek 26. maddelerinde zait (gereksiz) görünen ve yeni Türkiye Devletinin asrî karakteri ile kabili telif olmayan tabirler inkılâp ve Cumhuriyetin o zaman için beis (zararlı, mahzurlu) görmediği tabirlerdir". O halde Cumhuriyetin bu ilk döneminin hukukunun özelliği ve hatta işlevi, arkaik, teokratik, nasçı esasları ve ilkeleri yansıtan bir hukuk sistemi yerine batı medeniyetinin temelini oluşturan felsefi ve sosyal esaslara dayalı, hayatın gerçeklerinden ilham alan bir sistem olmasıdır. İşte Cumhuriyet Hukukunun bu birinci döneminin getirdiği temel kazanım ve bu Hukuku ayırt etmeyi sağlayan temel budur; bu saptamaya dayalı ilkelerin bütün Hukuk sistemi bakımından geçerli olmasıdır. Bütün kanunlar bu temel ilkeye uygun olarak meydana getirilecek ve yorumlar uygulamalar da keza bu temel ilkeye uyularak yapılacaktır.

Hukukun bu temel özelliğini yok etmek isteyenler, buna cüret edenler Cumhuriyetin daha başlangıcından itibaren ortaya çıkmışlardır; bugün de mevcuttur.

Bu zihniyeti Atatürk Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışındaki konuşmasında şöyle açıklamıştı: "Milletimizin feyyaz (feyizli, verimli) sinesinde devir devir eksik olmamış olan teşebbüs erbabını, cehit ve himmet erbabını en nihayet meftur (umutsuz) kılan kahir kuvvet şimdiye kadar eli-

mizde bulunan hukuk ve onun samimi muakkipleri (takip edenleri, izleyicileri) olmuştur. Eski hukukun ve onun müntesiplerinin yeni inkılâp devremizde bizzat bana çıkardıkları müşkülattan misal getirmeye kalksam sizi tasdi (rahatsız) etmek tehlikesine maruz kalırım”.

Bu kişilere karşı tutulması gereken rolü Atatürk 1 Mart 1934 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde verdiği söylevde şöyle açıklıyor: “..... Fakat bundan daha mühim olan nokta, adli telakkimizi, adli kanunlarımızı, adlî teşkilâtımızı, bizi şimdiye kadar şuuri (bilinçli), gayrı şuuri (bilinçsiz) tesir altında bulunduran asrın icabatına gayrı mutabık rabitalardan bir an evvel kurtarmaktır”.

Türkiye bundan 80 yıl önce bu rabitalardan kurtulma yoluna girmiştir. Fakat, Atatürk'ün beyanı ile 1934 yılında yani inkılâpların gerçekleşmesinden sonra bütünüyle bu rabitaları bertaraf etmek mümkün olamamıştır. Kanaatimizce, mevzuatımız, bu rabitaları zaman içinde, kısım, kısım bertaraf etmiş ve düzenlemiştir.

Bir de komşularımız İslâm ülkelerinin hallerine bakalım: News Week Dergisi'nin 15 Eylül 2003 tarihli sayısında çıkan (İslam üzerinde yeniden düşünme) başlıklı bir yazıda İslâm'da yeni bir nefes getirildiğinden ve hatta bir İslâm bilgininin “İslâm ile lâikliğin telif edilebileceği” hakkındaki görüşleri, İslâm'da yeni bir nefes gibi sunuluyor. Cumhuriyet hukukunun bu konuyu daha ilk döneminde çözdüğü hatırlanacak olursa, ülkemiz Hukukunda bu dönemin önemi daha iyi algılanabilecektir.

3- Dönem demokrasi, temel insan hakları bakımından nasıl değerlendirilmelidir. Dönemin siyasal rejimi bakımından tek siyasal partinin egemen olduğu bir tarih kesitini kapsadığını biliyoruz. Böyle bir siyasal ortamda, çağdaş anlamı itibariyle, siyasal işlerdeki sonuncu otoritenin halka ait olması gerektiğini ifade eden demokrasi ve onun vazgeçilmez nitelikteki Hukuku geçerli olabilir miydi?

Bu soruların cevabını verebilmek için, incelediğimiz dönemde egemen olan Atatürk düşüncesini saptamak yerinde olacaktır.

Önce, kısaca, günümüzde demokrasinin nasıl algılandığını özetleyelim.

Demokrasi devlet ve toplumun idaresinde millî iradenin egemen olmasını temel koşul sayar. Milletten başka hiçbir varlık egemenliğin sahibi olamaz. Egemenlik yetkileri ise ancak millet adına ve onun gerçek temsilcileri tarafından kullanılabilir. Böyle olunca devlet idaresinde seçim esastır ve halk iradesi saf ve salim olarak bunu sağlayacak bir seçim sistemi ile ve tam dürüstlikle ortaya konulmalıdır. O halde millî egemenlik ve millî temsil ilkeleri bir arada bulunmak zorunluluğundadırlar. Asıl sahibinin millet olduğu egemenliği onun adına kullanacakların ne suretle belirleneceğini ise Anayasalar ve Anayasaya dayalı kanunlar gösterecektir. Halkın seçime ilişkin sağlıklı ve saf iradesi siyasal partiler halinde örgütlenilerek ortaya konulacak, dinsel veya diğer nitelikteki nasların mutlak egemenliği Hukuk düzeni tarafından kaldırılacak yani devlet mutlaka lâik olacaktır.

Demokrasi varlığını temel hak ve özgürlüklerin işlerliliği ve güvence altında bulunması ile sürdürebilir. Bu güvence Hukuk önünde eşitlik, ifade, din ve vicdan, siyasal faaliyette bulunabilmek, seyahat ve ikamet hürriyetlerinin varlığını ve hatta sosyal hakların yerleşmiş bulunmasını, insanların korkudan arık biçimde yaşayabilmelerini, bütün bu sistemin tarafsız ve bağımsız hakimler tarafından korunmasını zorunlu kılar. Günümüzde bu güvence, milletler arası yargı organları marifetiyle de pekiştiriliyor. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mahkemesi, Siyasî ve Medenî Haklar Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Milletler arası Ceza Mahkemesi ve diğerleri günümüz demokrasisinin koruyucu unsurlarıdır. Çağdaş yaşam biçiminde demokrasi sadece bir idare biçimi değildir ve fakat uygar insanların yaşamlarını, hayat tarzlarını da belirleyen bir mekanizma, bir büyük sistemdir.

4-1920-1946 döneminde bu ölçüler ve değerler ne derecede geçerli olmuştur?

Millî iradenin egemen ve etmen olması Cumhuriyetin birinci döneminin temel yapısını oluşturan ilkelerin başında gelir. Millî irade, Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren sürekli olarak tekrarlanmış ve vurgulanmıştır. Halkçılık, hem bugün sosyal devlet dediğimiz kavramı ve hem de halk hükümetini ifade etmiş ve aynı anlamda kullanılmıştır. Teşkilâtı Esasi-

ye Kanunu'nun 1. maddesinde "hakimiyet bila kaydı şart milletindir, idare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir" deniliyordu. O halde halkçılığın siyasal demokrasi olarak da algılanması gerekir. Afet İnan Atatürk'ün halkçılıktan demokrasiyi anladığını (Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara 1969) eserinde belirtiyor ve bu husus Atatürk'ün o zamanlar yayınlanmış Medeni Bilgiler kitabına esas oluşturan notlarında açıkça ifade ediliyor: Egemenlik millete ait ise, millet egemenliğin sahibi ise, devlet sisteminin de mutlaka demokrasi olması zorunludur. O halde millî egemenlik, halk yönetimini yani demokrasiyi zorunlu kılar. Böyle olunca da halkçılık, bir anlamı itibarıyla, siyasal demokrasidir ve insanların özgürlükleri temeline dayanır. Bizce Cumhuriyetçilik de Halkçılıkla birlikte, hem millî egemenliğin ve hem de demokrasinin ifadesidir. Cumhuriyetçilik, millî iradenin her türlü faaliyetin esasını oluşturacağını belirten demokratik cumhuriyet demektir.

Demokrasinin vazgeçilmez koşullarından birisi olan temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olması hususunda bizzat Atatürk'ün sözlerine yollama yapmayı uygun sayarız: Bütün Avrupa'da totaliterliğin gittikçe güçlendiği bir dönemde Atatürk şunları söylüyor: "Hükûmet kurmaktan amaç evvela ferdi hürriyetin teminidir..... Bir cemiyeti, bir kısım insanların görüşlerinin zorla esiri ve zebunu yaşatmak şekline, tabii ve makul bir hükümet sistemi nazarıyla bakılamaz..... Her vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir.....Ferdin birinci hakkı tabii yeteneklerini serbestçe geliştirebilmektir. .... Ferdin serbestçe gelişmesini sağlamak çeşitli hürriyetlerin tüm amacıdır. Bu haklara hürmet etmeyen siyasi cemiyet esas vazifesinde kusur etmiş olur ve devlet varlığının sebebini ve manasını kaybeder. .... Ferdi hürriyetlere devletin ve kimsenin müdahalesi söz konusu değildir..... Türk istibdat ve esaret zincirlerini parçalayabilmek için iç ve dış düşmanlar karşısında hayatını ortaya attı; çok kanlı ve tehlikeli mücadelelere girdi. Sayısız fedakârlıklara katlandı, muvaffak oldu, ancak ondan sonra hürriyetine sahip oldu, bu sebeple hürriyet Türk'ün hayatıdır".

Ancak Cumhuriyet Hukukunun bu ilk döneminde, hürriyetle anarşinin iyice ayrılması temel bir esas sayılmıştır ve bu günde öyle olmalıdır. Öz-

gürlükten, sosyal ve uygar insanın özgürlüğü anlaşılmıştır. Başkalarının hak ve hürriyeti ve milletin zararı ferdi hürriyeti sınırlar. Devlet hem ferdi hürriyeti sağlamak ve hem de bütün özel faaliyetleri genel ve milli amaçlar için birleştirmekle yükümlüdür. “Sınırlandırma ferdin sorumluluğuna, teşebbüsüne ve gelişmesine zarar verecek dereceye götürülmemelidir. Vatantaşın teşebbüs ve sorumluluk hisleri ne kadar gelişirse devlet için o kadar iyidir”.

5- Cumhuriyet Hukukunun bu ilk döneminde hak ve özgürlüklere ilişkin bu görüşler tam olarak yaşama geçirilebildi mi?

Hukuk araçları ile, kanunlarla bazı hükümlerinin gerçekleştirilmesi, demokrasinin bütün koşulları ile uygulanabilir hale gelmesi için yeterli değildir; demokratik hayat biçiminin gerektirdiği toplum tarzına ve özellikle demokrasi kültürüne ulaşılmadıkça, demokrasinin gerekleri tam olarak yerine getirilemez. Bu nedenle bu dönem, kanunlardaki değişiklikleri yapmaya çalışmakla birlikte bir yandan da sosyal sistemi geliştirmeye, temel kültür kimliğini duyarlılıkla korumakla birlikte sosyal hayatımızda önemli değişikliklerin yapılmasına ve böylece demokrasi kültürünün oluşup yerleşmesi hususunda çabalara tanık olmuştur: Kadın erkek eşitliği, kadının genel hayata katılması, toplumsal üretimde eşit pay sahibi olarak rol alması; işte bütün bunları gerçekleştiren inkılapların temel hedefi aslında demokrasidir. Otoriter bir uygulama niteliğindeki Köy Enstitüleri de aynı amaç doğrultusunda idi.

Demokratik siyasal hayat düzeni örgütlenmeyi yani özgürce siyasal parti kurabilmeyi gerektirir. Oysa 1946’lara kadar tek parti vardır. 1924 yılında tek partiden ayrılan bir kısım milletvekilleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurdular; ancak 1925 yılında dinci ve bölücü Şeyh Said İsyanı ortaya çıktı. Takriri Sükun Kanununun, İhaneti Vataniye kanununun yürürlüğe konulması ve İstiklal Mahkemelerinin yeniden işletilmesine başlanması zorunlu sayıldı. Bu olaylar içinde Terakkiperver Partisi de Bakanlar Kurulunun kararıyla kapatıldı. Ancak muhalefet partilerinin varlığı hususundaki emel ve idealler hep muhafaza edildi: Bu emellerin gerçekleşmesini bölücü-gerici fesat hareketleri engellemiş olsa da istekler hep taze

kalmıştır. Bu nedenle 1930 yılında çoğulcu demokrasiye dönülmesi tekrar denendi ve Serbest Cumhuriyet Fırkası Atatürk'ün en yakın arkadaşları tarafından kuruldu. Ancak kendilerini saklamasını bilen karşı devrimciler bu Fırkaya sızıp rejimi tersine döndürme çabalarına girişince kurucular partilerini feshettiler;

Şu var ki, zamanın tek partisi bir ideolojiye saplanıp ebediyen iktidarda kalmak amacını güden bir kuruluş olmamıştır; ideal hep çoğulculuk ve demokrasi olmuştur. Nitekim 1931 ve 1935 milletvekili seçimlerinde bazı vilayetlerde tek parti tarafından aday gösterilmemiş, Mecliste muhalefet yapacak bir müstakil grup teşkil edilmiştir. Ülkemizin demokratik rejime 1940' lardan itibaren kolaylıkla ve hiçbir problem ortaya çıkmaksızın geçebilmiş olması ilk Cumhuriyet döneminin hazırlık niteliğindeki bu çalışmaları sayesinde olmuştur: 1942 yılında henüz doçent olmuş iken İsmet İnönü'nün İstanbul Üniversitesine geldiğini ve Rektörlük penceresinden öğretim üyelerine ve öğrencilere yaptığı konuşmada demokratik harekete ait ilk müjdeleri verdiğini hatırlıyoruz.

6- O halde 1920-1946 döneminin hukuk kazanımlarını şu suretle özetleyebiliriz:

1) Hukuk nasçılıktan kurtarılarak millî iradeye dayalı lâik bir devlet yani hukuk düzenine ulaşılabilmesi için gerekli ilkeler saptanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

2) Hukuk kuralları, kişi ilişkilerinin batı uygarlığı çerçevesinde laik bir düzene uygun olarak geliştirilmesi sağlanmış ve özellikle kadın hakları güvence altına alınmıştır.

3) Genç cumhuriyetin karşı devrimci hareketlere karşı korunması ve dinsel-siyasal bölücülüğün bertaraf edilmesini sağlamak veya bu yöndeki tehlikeleri karşılamak üzere özgürlükleri kısıtlayıcı kimi hükümlere hukuk sistemi içinde yer verilmiş ancak bunların geçici olduğu her zaman kabul edilmiştir.

4) Böylece bu dönem siyasette, demokraside bir hazırlık aşaması oluşturmuştur. Bizim kanaatimiz şudur ki, bazı sapıcı girişimlere ve tutumlara

karşın, 1950'den günümüze kadar olan tarih kesitinde de bu özellikler ege-
men olmuştur ve olmakta devam etmektedir.

7- 1946-1960 yılları: Bu döneme Türkiye 1946 milletvekilleri seçimi
faciası ile girdi. 1946 seçimlerinin idare tarzı Meclise giren partiler arasın-
da uygar siyasal ilgilerin oluşmasını kitledi; Meclisin meşruiyeti günün
konusu haline geldi. Bunu karşılamak üzere çıkarılan bir kanun ile Mecli-
sin meşruiyetini şüpheli olarak gösterecek yayınlar suç haline getirilmiş
oluyordu. Böylece ifade hürriyeti siyasal bakımdan esaslı bir kısıtlama içi-
ne alınmış oluyordu. 1950'lere kadar durum böylece sürüp gitmiştir.

Nihayet 1950 seçimlerinden önce teşkil edilen bir komisyon hakimle-
rin kontrolünde seçimin yapılmasını sağlayan bir kanun tasarısı hazırladı.
Tasarı Parlamento tarafından kabul edildi ve DP büyük bir çoğunlukla se-
çimi kazandı.

İktidar, Hukuku demokratikleşmek hareketine gerçekten iyi niyetle ve
azim ile başlamıştır: Bu maksatla geçen dönemin özgürlükleri kısıcı hü-
kümlerinin sonuçladığı mahkumiyetleri kaldırmak üzere bir Af Kanunu çı-
karılmış, diğer yönden özgürlükçü bir Basın Kanunu yürürlüğe konulmuş-
tur. Af Kanunu tasarısını bizzat biz hazırladık ve tasarı yüce Meclis tara-
fından aynen kabul edildi. Basın Kanunu tasarısını hazırlayan komisyona
da çok etkin olarak katıldık.

Bizim de etkin olarak katıldığımız bu dönemin en önemli demokratik
hukuka geçiş girişimi bizim de etkin olarak katıldığımız “*antidemokratik
kanun hükümlerini tasfiye etmek*” amacı ile geniş bir komisyon çalışması-
na girişilmiş olmasıdır. Çok sayıda kişiden oluşan komisyon, raporunu hü-
kümete sunmuş ve bazı tavsiyeler yerine getirilmiştir.

Ancak özgürlükçü siyasal demokrasinin gereği olarak girişilen bu ha-
reket, çok kısa bir zaman içerisinde karşı devrimcilerin de daha serbest
olarak harekete geçmelerine neden olmuştur: Birden meydana çıkıveren
yeni bir tarikatın mensupları, Ankara'nın ortasında Atatürk Bulvarındaki
Atatürk heykelini kırmaya kadar cüretlerini ileriye götürünce, dönemin ik-
tidarı Atatürk'e ve onu temsil eden şeylere yönelik saldırıları karşılamak
üzere özel bir kanun çıkarmıştır. Bugün de yürürlükte olan bu kanun Türk

İnkılâplarını koruyan ve karşı devrimci girişimleri bertaraf eden işlevini sürdürmektedir. Meydana getirilirken bazıları kanunun bir dönem hakkında eleştiri yapılmasını engelleyeceğini ve ifade özgürlüğünü kısıtlayacağını öne sürmüşlerdi; uygulama bu eleştirileri haklı kılmamıştır. Kanun aslında Türk milletinin üstün değerlerine saldırıyı cezalandırmaktadır.

Cumhuriyetin bu döneminin başlangıcında gerçekleştirilen ve bu günün ifade hürriyeti telakkisi ile bağdaşır gözükmeyen diğer bir girişim TCK'nın 141-142. maddelerinde yapılan değişikliktir. Adalet Bakanlığında madde değişikliklerini hazırlamak üzere kurulan komisyona biz ve merhum Prof. Faruk Erem katıldık. Bu maddelerin Ratio legis'i esasta komünist propagandayı ve bölücülüğü engellemek idi. Yapılan değişiklikle faşist propaganda da suç haline getirilmiştir.

O dönemde Komünist propaganda ve teşkilatlanmanın cezalandırılmasının temel nedenlerinden birisi, Sovyetlerin kendilerini dünyada sosyalizmin hamileri gibi görmesi ve Türkiye üzerindeki emellerinin 1946'larda açıkça ortaya çıkmış bulunmasıdır. 1943'lerde Türkes ve arkadaşları ırkçılık ve Turancılıkla itham olunduklarında da bu maddelerin uygulanması düşünülmüş ve fakat kanunun ırkçılığı ve faşizmi karşılamaması karşısında bir şey yapılamamış idi.

8- Karşı devrimcilerin saklandıkları yerlerden ortaya çıkmaları ve bu arada ezanın Arapça okunmasına da başlanması nedeni ve diğer siyasal sebeplerle muhalefet, ortaya çıkan karşı devrimci hareketleri DP iktidarının tutumuna bağlamış ve demokrasinin selamete işlemesi için uygar muhalefet-iktidar ilişkileri yerine çok şiddetli ve iki tarafı da abartılmış hareketlere yönelen bir siyasal ortam oluşmuş, bunun etkilerini bertaraf etmek üzere bu kere basında ifade hürriyetini kısıtlayan, üniversite muhtariyetini ihlal eden kanun değişiklikleri yapılmış ve neticede Türkiye 27 Mayıs hükümet darbesine maruz kalmış, parlamento feshedilmiş ve DP'li milletvekilleri tutuklanıp mahkum edilmişlerdir.

Bütün bu kargaşa ve karmaşayı içine düşülen ekonomik kriz de tahrik etmiştir.

Ancak bu dönemde de esasda Cumhuriyet Hukukunun ilk dönemde kazandığı temel ilkelerinin bir zarar görmediğini söylemek gereklidir. Atatürk ekolünde yetişmiş, onun yakın çalışma arkadaşı olmuş Celal Bayar'ın gericiliği tahrik ederek iktidarda kalmak çabasında bulunduğu dair beyanlar sadece birer bühtan sayılmalıdır.

9- 1960'lerden başlayarak 1980 darbesine ve ötesine kadar süren yıllar bakımından Cumhuriyet hukuku itibariyle üzerinde durulması gereken hareket aslında 27 Mayıs 1960 darbesidir. 27 Mayıs, silahlı kuvvetlerin emir ve kumanda altında gerçekleştirdiği bir hareket değildir ve bu sebeple silahlı kuvvetlere mal edilmesi de doğru değildir. Nispeten küçük rütbeli subayların, tahriklerle harekete geçirilmiş üniversite öğrencilerinden küçük sayılacak bir grubun da katılımını sağlayarak ortaya koydukları iktidara yönelik bir baskındır. İktidarı ele geçirenler, DP iktidarını bertaraf etmek üzere doğal hakim ilkesine aykırı olarak kurdukları bir mahkeme ile DP milletvekillerinin hemen hemen bütününe Kayseri Cezaevine göndermiş ve asıl feci olanı, ülkenin başbakan ve iki bakanı da asılmıştır. Bununla da kalınmamış, üniversitelerde 147'ler olayı olarak bilinen eğitim ve öğretim faciası meydana getirilmiştir. Silahlı kuvvetler bakımından da "Eminsu" hareketi gerçekleştirilerek bir kısım subaylar Silahlı Kuvvetlerden çıkarılmıştır. Bütün bunlar hukuk ihlalleridir ve Cumhuriyetin bu ikinci döneminin başlangıcını bu ihlaller nitelendirmektedir.

10-Ancak hukuk dışı bu işlemler yanında Türkiye tarihinde o döneme kadar rastlanmamış nitelik ve değerinde, demokratik, insan haklarına saygılı, rejimi ikmal eden, Anayasa mahkemesini kuran, mükemmel denilebilecek bir Anayasa meydana getirilerek yürürlüğe konulmuştur. İstanbul komisyonunun kurduğu alt komisyona biz başkanlık ettik ve Anayasa tasarısının Basın Hukukuna, Ceza Hukuku ve Usulünü içeren teminatına ilişkin bütün hükümleri bu alt komisyonca hazırlandı ve hükümler aynen Anayasaya geçti. Senato'ya 30 kadar darbeci subayın temelli senatör olarak sokulmuş olması bu değeri bir miktar sakatlamış olsa da, gerçek böyledir.

Bu demokratik, liberal Anayasa o zamana kadar serbestçe, bazen keyfi olarak hareket etmek imkanına sahip bulunan iktidarların belirli bir öl-

çüde elini kolunu bağlıyordu. Diğer yönden üniversitelerde öğrencilerden yararlanarak ihtilallerin gerçekleştirilebileceği hususunda bir model de ortaya çıkmıştı. Öğrenci tahrikçileri böylece bir kudretin sahibi olduklarını görmüşlerdi.

Gerçek şudur ki, toplumsal bakımdan belirli değerlere dayalı normlar düzeni yıkılıp da ortaya bir anomi hali çıkınca bunu ortadan kaldırarak insan hak ve hürriyetlerine saygılı ve tabii olarak disiplinli, bir öğretim olanağını yeniden tesis edebilmek gerçekten zor olmuştur: 1960' lardan itibaren 1980' lere kadar üniversitelerde sağcı, solcu, şeriatçı çatışmaları, bölücülük faaliyetleri ve hatta kimi öğretim üyelerinin bu hareketlere üstü kapalı olarak da olsa, katılma çabaları üniversitelerin sürekli olarak kapatılmaları, bazı öğrenci örgütlerinin üniversiteleri işgal etmeleri o dönemin iktidarlarını TCK da ve diğer kanunlarda bir kısım kısıcı hükümler getirmek durumuna getirmiştir ve Anayasanın öngördüğü haklarla bu hükümlerin çelişkili sayılıp sayılmaması gerektiği konusu tartışmalara neden olmuştur.

11- 1960' lardan 1980 darbesine ve ötesine kadar devam eden süreyi Cumhuriyet Hukukunun kimliği bakımından ikiye ayırmak gerektiğini düşünürüz:

- 1) Askerî idarenin egemen olduğu yıllar
- 2) Serbest seçimlerden sonra ülkemizin AB ye giriş sürecini yansıtan dönem.

Birinci dönemde askeri idarenin egemenliği kullanmaya başlamasının nedeni olarak, Türkiye'yi etkisi altına almış bulunan bölücü ve anarşik hareketler ve bunlar karşısında bir türlü Cumhurbaşkanı seçemeyen bir iktidar ve parlamento gösterilmiştir.

Bazı toplum kesimlerinde 1961 Anayasasının ülkeye bol geldiği mülâhazaları bir süre sonra ortaya çıkmış, bütün bunlar önce 1973 örtülü askerî müdahalesine ve sonra 12 Eylül 1980 askerî hükümet darbesine neden olmuş ve teşekkül eden askeri rejimin nezareti altında meydana getirilen 1982 Anayasası, seçimlerle normal siyasal demokrasi sürecine girildikten sonra şiddetli eleştirilere uğramış ve bir çok hükmü değiştirilmiştir ve daha da değiştirilecektir.

Bu Anayasa liberal 1961 Anayasasına göre esasta otoriter ve kısıtlayıcıdır. Nitekim bu Anayasayı takiben bir kısım kanunlar otoriter doğrultuda değiştirilmiş ve yeni kanunlar getirilmiştir.

Askerî idarenin egemen bulunduğu 1980' i izleyen dönemde kanunlarda otoriter nitelikte diğer bir takım değişiklikler yapılmış ve uygulamaya konulmuştur.

12- Ülkemizin AB ye giriş sürecini yansıtan döneminin ise niteliği şöylece özetlenebilir: Ülkemizin serbest seçimlerle yeniden iktidar dönemine girmesinden sonra karşı karşıya kaldığı büyük olay, bölücü-Marksist terörün giderek şiddetini artırması oldu. Bu hareketlerin, hukuk düzeni içerisinde bertaraf edilmesi Türkiye'nin başta gelen baş ağrısını oluşturdu ve ülke bunların tasfiye edilmesi için büyük fedakârlıklara katlanmak mecburiyetinde kaldı.

Ülkemiz, bölücü, Marksist ve sonra kökten dinci terör hareketleri karşısında uygulayacağı stratejiyi başlangıçta tam olarak belirleyemedi. Bu nedenle stratejinin oluşturulması ve bununla ilgili Hukuk araçlarının meydana getirilmesi zaman aldı; giderek, hatalardan ders alınarak öğrenme süreci içine böylece girilmiş oldu. 3713 sayılı ve 12.4.1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu bu süreç içinde çıkarılmıştır ve bu nedenle de bir hayli hatası vardır. Bu kanunun 8. maddesi, aslında bizce haklı da sayılmayacak, eleştirilere uğramış ve nihayet ilga edilmiştir. TCK 312. madde bakımından olduğu gibi aslında kusur metinde değil uygulamada idi.

1960'lardan bu yana oluşan bütün iktidarlar mevzuattaki, otoriter nitelikteki hükümlerin bertaraf edilmesi için çaba göstermişler ve bu hususta başarılı da olmuşlardır. Sovyetlerin yıkıldığı, Türkiye üzerindeki emellerinin ciddiyetini kaybettiği anlaşılınca TCK'nın 141, 142 ve onun Siyahlı ikizini oluşturan 163. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu maddelerin kaldırılması herhangi bir sakınca da meydana getirmemiştir. Ancak Sovyetler eski gücüyle ayakta kalmış olsalardı bu maddelerin kaldırılması yine de mümkün olamazdı.

Bir taraftan mevzuatın otoriter niteliğini bertaraf etmek üzere çaba gösterilirken diğer yandan bölücülük ve terör, şiddetini arttırmış ve binlerce vatandaşın ölümüne neden olmuştur.

İktidar, Türk vatandaşlarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine müracaatını kabul etmiş bulunduğu teröristlere karşı mücadelenin mutlaka hukuk çerçevesi içinde cereyanı gerekmiştir. Oysa örgütlenmiş, silâhlanmış, kısmen de ülkenin içine sızmayı becermiş terör takım ve bölükleri ile, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kontrolü altında savaşılacak ve böyle hareket olunmazsa tazminata mahkum olunacaktır. Bugün terörle mücadele ettiğini iddia eden ABD'nin askerleri Bağdat sokaklarında ürkütükleri herkesin üzerine ateş etmekte ve insan haklarını koruma görevini üstlenmiş milletlerarası teşekküller kıllarını bile kıpırdatmamaktadırlar.

Şunu belirtmek istiyoruz: Terörle mücadelede hukukun temel ilkelerine ve insan haklarına bütünüyle uymak yani mücadeleyi hukuk çerçevesinde yapmak Avrupa Konseyine dahil bir ülke için temel koşuldur. Ancak terörün Türkiye'deki boyutuna gelmiş olduğu hiçbir ülke aslında hukuk çerçevesinde terörle mücadele bakımından Türkiye kadar başarılı olamazdı. Amerika'nın terör mücadelesinde artık hiçbir insan hakkı mülahazasına yer yermediği ve amaca yöneltebileceğini düşündüğü her türlü hukuk dışı işlemlere başvurduğu görülmektedir.

Bölücü-Marksist terörle mücadele edilirken birden bire Türkiye'nin karşısına kökten dinci, lâikliği tasfiye ederek otokratik İran benzeri bir siyasal devlet rejimi kurmak isteyen bir terör tipi çıkıverdi. Türkiye'nin muhtelif yerlerine dağılmış ve girmiş olan bu terörün yandaşlarının bir hayli hazırlık yaptığı, silâhlandığı ve muhaliflerini acımasızca öldürdüğü açık seçik görüldü.

İşte bu umumi manzara içinde ülkenin düzenini, mümkün olduğu kadar otoriterlikten sıyrarak liberal bir kimliğe oturtma çabaları bütün iktidarlar tarafından samimiyetle istenmiş ve gerekenlerin çoğu da yapılmıştır. Bugünkü iktidar, AB'ne uyum paketleriyle, otoriter hükümleri kaldırarak liberal bir mevzuatı tesis için çabalamakta, Anayasa ve kanunlar sürekli olarak bu doğrultuda değiştirilmektedir.

Ayrıca 1985'lerden bu yana ceza mevzuatını, Ceza Kanunu, Ceza Usul Kanunu, Cezaların ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun, İstinaf Mahkemeleri Kanunu, bunların uyum kanunları, Ceza İnfaz Hakimliği Kanunu

ve diğerleri üzerindeki bilimsel komisyon çalışmaları bitirilmiş, tasarılar hükümete ve oradan büyük Meclise sunulmuş, bir kısmı da kanunlaştırılmıştır. Bütün bu mevzuatın teşkilinde temel ilke toplumu korumak ve aynı zamanda temel insan haklarına saygılı olmaktır. Bu satırların yazarı bu çalışmalarda komisyon başkanı olarak 20 yıldan beri çalışmıştır.

Sonuç olarak şu hususları belirtmeliyiz:

Bugün Atatürk'ün hayatta bulunduğu dönemin temel amacını oluşturan nasçılığı bertaraf etmiş, laikliği tesis etmiş, Hukuk alanında özgürlüğü esas almış bulunan uygar batı Hukuk koşullarına çok geniş ölçüde ulaşmış bulunuyoruz. Bu çabalar devam edecek ve büyük Atatürk'ün ruhu da şad olacaktır.

Geçen 80 yıllık dönemde hukuk alanında ileriye ve geriye doğru gidişler oldu; ama bileşke (muhassala) hep ileriye doğru olan seyrini muhafaza etmiştir.

Bu tebliğimizde, başlangıçta da belirttiğimiz gibi, tarihsel, toplumbilimsel bir görünümü özet olarak sunmuş bulunuyoruz. İncelememizi hukuk tekniği bakımından yapıp yansıtmaya çalışmış olsa idik en az 2000 sayfalık bir kitap yayınlamak gerekecekti. Bu tebliğin Cumhuriyet Hukuku bakımından bir durum tespiti olarak algılanması yerinde olacaktır.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs, but the characters are too light and blurry to transcribe accurately.